

DE LACH ALS STUDIEOBJECT

Thorsten Unger, Brigitte Schultze & Horst Turk (Ed.), *Differente Lachkulturen? Fremde Komik und ihre Übersetzung*. Tübingen, Günter Narr, 1995, 327 pp. ISBN 3-8233-4038-7. (Forum Modernes Theater: Schriftenreihe Bd. 18).

Met deze bundel presenteert het *Sonderforschungsbereich* "Die literarische Übersetzung" uit Gottingen zijn zesde publicatie over de vertaling van theater en drama. In vergelijking met de vorige delen valt vooral op dat enerzijds ook epische teksten in de discussie betrokken worden, en dat anderzijds de vraagstelling verbreed is van een veeleer literair- en genretheoretisch perspectief naar een culturele en antropologische benadering van het komische. Deze brede benadering uit zich programmatisch in het gebruik van de moeilijk vertaalbare term "Lachkultur".

In zijn inleiding schetst Thorsten Unger de achtergrond van dit begrip "Lachkultur", dat in het Duitse taalgebied via een vertaling van Michail Bachtin (*Literatur und Karneval. Zur Romantheorie und Lachkultur*, 1969) ingeburgerd is geraakt. Waar "Lachkultur" bij Bachtin uitsluitend naar de subversieve, volkse "Gegenkultur" van de Middeleeuwen verwees, wordt de term in deze bundel in een ruimere betekenis gebruikt als omschrijving van de culturele disposities die de productie en receptie van het komische determineren. De verhouding tussen het individuele werk, c.q. de individuele auteur en de collectieve "Lachkultur" wordt door Unger bepaald als *habitus* in de zin van Pierre Bourdieus veldtheorie. Voor het vertaalonderzoek zijn regionale of nationale en historische verschillen in "Lachkultur", zowel tussen bron- en doelcultuur als binnen de doelcultuur zelf, aangewezen hypothesen om verschillen in vertalingen te verklaren.

Deze "lachkulturelle" benadering wordt consequent gehanteerd in een aantal bijdragen gewijd aan de transformaties bij de vertaling van komedies voor het Duitstalige theater. Het meest revelerend zijn in dit verband de vertalingen die met het oog op specifieke opvoering gemaakt werden, omdat hierbij vertaling en inscenering als op elkaar betrokken transformatieprocessen onderzocht kunnen worden. Thomas Hillmann vergelijkt twee bewerkingen van Goldoni. De eerste werd in 1760 gemaakt voor het volkse Weense Kärntnertheater en benadrukt vooral *commedia dell'arte* elementen in Goldoni. De tweede onderzochte bewerking werd in 1775 door Friedrich Schröder in Hamburg opgevoerd; onder invloed van de burgerlijke "Theaterreform" werd Goldoni's stuk aangepast aan de normen van de moraliserende komedie. Tot gelijkaardige conclusies komt Barbel Fritz in haar bijdrage over Calderon: ook in dit geval blijkt de vertaling aangepast aan de veranderde appreciatie van komische elementen door het doelpubliek (i.c. het

Weense Leopoldstadttheater en het Hoftheater van Gotha). Norbert Greiner schetst de aanpassingen die de “fool” uit de komedies van Shakespeare ondergaat in achttiende-eeuwse Duitse vertalingen; naar het einde van de eeuw is een tendens naar moralisering en functionalisering van het komische merkbaar. De wisselende perceptie van en waardering voor Shakespeare als komedie-auteur is ook het onderwerp van Thorsten Ungers bijdrage, die zich op *Love's Labour's Lost* concentreert. Thomas Keck onderzoekt vijftig tussen 1694 en 1994 verschenen adaptaties van Molières *Le Malade imaginaire*, en bereikt op basis daarvan conclusies over de evolutie van de “Lachkultur” in Duitsland. Ulrike Bunge tenslotte toont aan de hand van Duitse Ionesco-vertalingen aan hoe de voor Ionesco typische meerduidige combinatie van tragische en komische elementen vaak gereduceerd werd tot het eenduidig komische.

Ook andere teksten dan komedies komen in deze bundel aan bod. Hermann Krapoth analyseert het komische als spanning tussen herkenbaarheid en vreemdheid in een Portugees reisverhaal uit 1572. De figuur van Don Quichote is het onderwerp van de bijdrage van Ursula Delhougne; zij toont aan hoe de Duitse vertalingen onder invloed van een romantische interpretatie van Don Quichote evolueren van een satirische ridderroman naar een idealistische fantasie. Bjørn Ekmann bespreekt de moeilijkheden die de Deense bewerking van de omstreden Duitse tv-serie *Motzki* wegens de verschillende politieke en culturele achtergrond ondervindt.

Jammer genoeg - en dat is het voornaamste punt van kritiek op deze verzamelbundel - houden niet alle bijdragen dezelfde “lachkulturelle” thematische focus aan. Het opvallendst in dit opzicht is het artikel van Frank-Rutger Hausmann. Het bladzijden lange, uitputtende filologisch commentaar bij de titelpagina van een zestiende-eeuwse Duitse Rabelaisvertaling, waarmee Hausmann wil aantonen dat deze “veel adequaatheid, vaak equivalentie en in enkele gevallen zelfs correspondentie” (p. 45) vertoont, werkt hooguit onvrijwillig komisch.

De bundel wordt afgesloten met een rijk gestoffeerd stuk van Horst Turk, die een synthese biedt van de in deze bundel gebruikte antropologische en culturele benaderingen van het komische. Daarbij wordt duidelijk dat ook verschillen tussen theorieën niet los gezien kunnen worden van verschillen in nationale “Lachkultur”, wat bij Turk aanleiding geeft tot relativerende beschouwingen over de Duitse, metafysisch getinte theorieën over “het komische”. Tegelijk opent Turk ruime perspectieven door te pleiten voor een etnografische benadering van (lach)cultuur als noodzakelijke aanvulling bij een filologische en dramatologische studie van komische teksten en ensceneringen.

Erik DERYCKE
(Aspirant N.F.W.O.)